

Тонких О.Г.

УДК 339.923.061.1

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку системи міжнародних економічних відносин конкуренція виступає не від'ємним атрибутом інтеграційних процесів і характеристикою ринку. Вся система ринкових відносин так чи інакше пов'язана з конкуренцією та існує в умовах конкуренції. Як відомо з різних теоретичних досліджень, конкуренція передбачає діяльність, мотивуючою основою якої є протилежність інтересів ринкових суб'єктів. В той же час конкуренція є умовою реалізації інтересів, цілей господарюючого суб'єкта. Саме так – через взаємний зв'язок і обумовленість – конкуренція поєднується з цікавістю, а точніше з економічними інтересами. Вивчення цієї взаємодії дозволяє зрозуміти, чим визначається місце і роль конкурентних стосунків в системі міжнародних економічних відносин.

Аналіз останніх публікацій. Останніми часом вітчизняні та зарубіжні науковці проявляють все більший інтерес до особливостей і різних методик формування конкурентоспроможності, ці питання знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Градобітова Л.Д., Ісаченко Т.М., Медовников Д., Клишко Г.Н., Румянцев А.П., Філіпенко А.С., Фокин С., Cantwell J. та інші.

Постановка задачі. Завданням статті є аналіз впливу економічних інтересів і конкурентних інтересів на реалізацію міжнародної конкурентоспроможності.

Результати дослідження автора. Проблема економічного інтересу детально вивчається в літературі, зокрема велика увага приділяється вивченню інтересів у відношенні до різних форм власності [8]. Результатом проведених досліджень стало визначення того, що з точки зору детермінації економічної діяльності людей, економічний інтерес як економічна категорія повинен розглядатися в двох його складових: «як суб'єктивна усвідомлена потреба людей», що приводить до формування мотивів діяльності, і «як вираження об'єктивної необхідності їх господарською діяльності» [2].

Економічні інтереси тісно пов'язані з соціально-економічними умовами їх існування, тому категорію інтерес можна охарактеризувати наступним у чином: - інтерес відображає спрямованість суб'єкта на збереження або покращенні його власного соціально-економічного положення, та досягати поставлених цілей за допомогою реалізації потреб максимально оптимальним способом [1]; - економічний інтерес безпосередньо обумовлений станом суб'єктів, яким він належить, в системі соціально-економічних стосунків.

Таким чином, інтерес, як феномен суспільного-економічної діяльності містить в собі певну подільність. З одного боку економічний інтерес об'єктивний, оскільки обумовлений певним соціально-економічним станом суб'єкта. Але в той же час пізнання економічних інтересів відбувається в результаті усвідомлення, визначення і оцінки заходів пов'язаних з їх реалізацією, що передбачає збереження або поліпшення їх соціально-економічного стану. Тому в процесі функціонування і розвитку економіки для будь-якого суб'єкта економічний інтерес виступає як специфічно-самостійний чинник, і також як соціально-важливе явище яке використовується суб'єктом. Внаслідок цього, з одного боку, економічний інтерес це суспільно-історична властивість та вагома сторона економічної діяльності людини і суспільства. З іншого, значення конкретних інтересів через їх усвідомлення лежить в основі індивідуальної і конкретної поведінки ринкового суб'єкта міжнародних економічних відносин.

Конкурентний інтерес, як складова економічних інтересів виступає детермінуючою основою інтересів в умовах ринкової економіки. Він є спонукальною силою, що фіксує ті «заходи», здійснення яких веде до кращої ринкової позиції, тобто підвищення конкуренції. Всі виділені вище характеристики економічного інтересу притаманні і конкурентному інтересу. Подвійність економічного інтересу (об'єктивна обумовленість певним соціально-економічним станом суб'єкта і суб'єктивне усвідомлення свого місця та пошук на цій основі напрямів діяльності) властива і конкурентному інтересу. Це є основою двоїстості конкурентних відносин: вони об'єктивно обумовлені соціально-економічними стосунками економічних суб'єктів, перш за все стосунками власності, і в той же час є основою їх свідомої діяльності, пов'язаної з суб'єктивним усвідомленням потреб і пошуку певних конкурентних переваг, які забезпечували б вигідні ринкові позиції суб'єкта господарювання. Саме ця двоїстість визначає існування виробничих конкурентних і ринкових конкурентних стосунків. Не зважаючи на приналежність до економічних інтересів в цілому, конкурентний інтерес має свої особливості, для виявлення яких необхідно відповісти на два важливі питання: а) що є основою конкурентного інтересу, а відповідно і конкурентної поведінки; б) яке місце конкурентних інтересів в загальній системі економічних інтересів. Відповідаючи на перший з поставлених питань, слід передбачити, що в основі конкурентної поведінки знаходиться спрямованість інтересів індивіда на збереження або поліпшення свого становища на ринку конкретної географічної локалізації або конкретною продукту. Тому конкурентний інтерес має спрямованість на завоювання або зміцнення позиції на ринку. Ринкове «самоствердження» проявляється в прагненні отримання більшого прибутку та ефективнішому використанні ресурсів у порівнянні з конкурентами. Ця конкретна перевага і є матеріальною, об'єктивною основою при утвердженні на конкретному ринку. Цей факт визнається багатьма сучасними дослідниками, а також підтверджується практикою. Таким чином, основою конкурентного інтересу є наявність конкурентної переваги в будь-якій формі. Відповідаючи на другий з поставлених нами питань, тобто визначаючи місце конкурентних інтересів у загальній системі економічних інтересів ми зможемо підійти до вирішення питання про місце конкуренції в системі економічних і в системі ринкових стосунків [7].

Конкурентний інтерес, як і економічний інтерес, визначається соціально-економічним станом (статусом) людей. Відомо, що соціальний статус суб'єкта залежить, перш за все, від його статусу в системі економічних відносин, а також набору соціальних функцій, які притаманні його економічному розвитку. Місце індивіда в системі міжнародних економічних відносин визначається його відношенням до власності на засоби виробництва. З вище викладеного можна стверджувати, що економічні інтереси і конкурентні інтереси пов'язані з категорією власності [5]. Прослідкуємо цей взаємозв'язок.

У теорії є загальновизнаним, що економічні інтереси ґрунтуються на володінні власністю і прагненням отримувати доходи від цієї власності. Оскільки в умовах ринкової економіки конкурентний інтерес є детермінуючою основою економічних інтересів, то реалізація власності, що передбачає здобуття доходу, здійснюється через конкурентний інтерес. Таким чином, власність це об'єктивна умова реалізації суб'єктом свого інтересу, оскільки об'єкт власності визначає соціально-економічну силу суб'єкта і тим самим зумовлює як сам інтерес, так і спосіб його реалізації. Реалізація конкурентного інтересу пов'язана зі всією системою ринкових відносин, що стає очевидним при зіставленні етапів конкурентного процесу з етапами реалізації економічного інтересу.

Конкурентний процес між двома послідовними актами прийняття рішень суб'єктом ринку можна представити у вигляді послідовної зміни трьох етапів: 1) визначення цілей конкурентних відносин; 2) дії суб'єкта, направлені на досягнення поставленої мети; 3) отримання результату від ринкових відносин, які окрім реалізації інтересу і задоволення потреб містять в собі інформацію про власні конкурентні позиції і позиції суперників.

У результаті багаточисельних досліджень економічних інтересів в економічній науці були виділені наступні етапи цього складного суб'єктивно-об'єктивного процесу: 1) усвідомлення інтересів, 2) формування у суб'єктів мотивів поведінки; 3) реалізація інтересу, тобто вибір та здійснення функцій, заходів, операцій і т.ін. Ці ж етапи характерні і для реалізації конкурентного інтересу як економічного інтересу.

Конкурентна поведінка або конкурентний процес базується на усвідомленні конкретних інтересів, що приводять до конкуренції. Вони формуються в ході безперервного соціально-економічного порівняння, зіставлення ринкової позиції даного суб'єкта з ринковою позицією інших суб'єктів. Усвідомлення інтересу передбачає пізнання суб'єктом самого факту існування інтересу, встановлення того, в чому він полягає, розуміння його важливості для існування і розвитку, його оцінку.

Виявленні інтереси, проходячи через свідомість ринкового суб'єкта і набуваючи певної оцінки, беруть участь у формуванні у нього певних ідеальних утворень – мотивів, що формуються, перед дією і що визначають те, ради чого це дія реалізується. Будь-який інтерес, стаючи результатом усвідомлення суб'єктом свого інтересу, формується під впливом певних поглядів, звичок, переконанні, сформованих під певним впливом суспільних умов, національних, культурних, релігійних і інших особливостей [3].

Формування мотивів конкурентної поведінки означає визначення цілей і завдань, пов'язаних з прагненням до лідируючого положення на ринку, а також вибір конкретних форм конкурентних взаємодій, які і є тим об'єктивно-суб'єктивним формуванням, яке виникає як результат усвідомлення людиною об'єктивних реальностей ринкового процесу.

Заходи з реалізації конкурентних інтересів, які виступають основою конкурентної діяльності, передбачають взаємодію протилежних конкурентних інтересів. В літературі існують різні точки зору про зміст соціальної дії, пов'язаної з реалізацією інтересів взагалі, а не стосовно конкурентного процесу. При цьому характер взаємодії інтересів в конкурентному процесі визначається: 1) особливостями соціально-економічних систем, що історично склалися, в яких відбувається конкурентний процес; 2) характеристиками суб'єктів конкурентних відносин; 3) особливостями співвідношення інтересів конкуруючих суб'єктів (протистоянням або перетином інтересів).

Якщо перші два чинники визначають форму і способи конкурентної взаємодії (змова, насильницьке знищення, демпінг, диференціація товару і так далі), то останній – суперечність його змісту, тобто надає реалізації конкурентних інтересів характер протиріччя. Проаналізувавши на основі виділених чинників різні варіанти даного протиріччя, виділимо два основні способи його вирішення: підпорядкування інтересів або встановлення їх взаємозалежності [6].

Під першим способом, підпорядкуванням, ми розуміємо заперечення чужих інтересів, тобто реалізацію своїх інтересів за рахунок інших, коли вирішення протиріччя реалізації конкурентних інтересів здійснюється через ослаблення, аж до повного заперечення існування іншої сторони. В залежності від результату підпорядкування (ослаблення або повне заперечення позиції одного з суперників) і його форми представляється можливим виділення трьох різновидів конкурентного підпорядкування:

- еволюційне, приймаюче мирні неформалізовані форми, без видимої конфронтації, коли реалізація одних і зникнення інших інтересів відбувається як природний процес загасання економічного життєвого циклу; результатом підпорядкування тут є повне заперечення одного з протиставлених один одному інтересів, але цей різновид підпорядкування є природним;

- еволюційно-революційне, що приймає легальні форми, коли жодна із сторін не вичерпала ще ресурсів життєдіяльності, проте існує явно виражене існування сильнішої сторони, що підпорядковує; інший варіант цього різновиду, коли для нормального майбутнього конкурентної взаємодії необхідне об'єднання зусиль сторін; цей різновид підпорядкування стає віддзеркаленням існування ефекту масштабу і виявляється в різного роду поглинаннях і злитті, яке може носити як добровільний, так і примусовий характер; воно

передбачає розвиток, правда не однаковою мірою, кожній із сторін, що беруть участь у взаємодії, результат можна визначити як підлеглу реалізацію;

- антагоністичні – виражає крайню міру загострення протиріччя між конкуруючими сторонами, коли взаємодія доходить до відкритої конфронтації і навіть насильницького знищення однієї із сторін. Подібне підпорядкування характерне для певних інституційних умов, коли легальних форм конкурентної боротьби виявляється недостатньо і виникає спокуса вживання насильства. Цей різновид має загальні і відмітні сторони при порівнянні його з двома першими. Об'єднує їх результат повне припинення існування однієї із сторін, що є віддзеркаленням об'єктивних умов ринкового процесу. Відмінності цих двох варіантів полягають в динаміці процесів, що відбуваються, – в перших двох варіантах вони повільні, поступові, а в третьому – стрімкі, руйнівні.

Підпорядкування як спосіб реалізації інтересів в умовах конкурентної боротьби характерний для суб'єктів, що безпосередньо беруть участь в відтворювальних процесах (індивіди, фірми, об'єднання фірм, країни – при недемократичних формах державних устроїв). Не дивлячись на те, що форми конкурентного підпорядкування можуть бути самі різні – починаючи від насильницького знищення умов економічної діяльності і закінчуючи різними видами злиття і поглинань суперників, а також повільним еволюційним загасанням, в кінцевому підсумку підпорядкування є проявом таких функцій конкуренції, як диференціююча і стимулююча [2].

Другий спосіб вирішення протиріччя реалізації конкурентних інтересів полягає у встановленні взаємозалежності. Він передбачає співіснування різних інтересів, не дивлячись на їх протилежність. У цьому випадку вирішення протиріччя відбувається через поєднання протилежних позицій, вирівнювання умов, досягнення компромісу, що найяскравіше виявляється в тенденції до досягнення конкурентної рівноваги, взаємоефективності. Ця форма характерна в найбільшому степені для конкурентних процесів між країнами, регіонами. У ній також проявляється стимулююча функція конкуренції.

Як було відмічено вище, на процес реалізації конкурентного інтересу впливає приватна власність на засоби виробництва. В той же час цей вплив набуває вторинних форм: дохід, прибуток, ціна і так далі. Також як приватна власність, «конкуренція ізолює один від одного індивідів». З розвитком форм виробництва і власності розвиваються і форми конкуренції. Велика приватна власність «зробила конкуренцію універсальною (вона є практичною свободою торгівлі)» [5].

Розвиток приватної власності і роз'єднаність товаровиробників стали основою появи конкуренції. З цієї точки зору цікаво наступне визначення конкуренції Ф.Енгельса: «конкуренція є не що інше, як такий спосіб ведення промисловості, коли вона управляється окремими приватними власниками... приватна власність невіддільна від індивідуального ведення промисловості і від конкуренції» [6].

В умовах вільного ринку, заснованого на приватній власності, власність реалізується через різні форми і рівні: підприємець – працівник, підприємець – підприємець, підприємець – суспільство і так далі. Це відбувається в певних умовах, створених суспільством, господарською системою або в результаті дії «невидимої руки» – об'єктивного закону. Ці умови в сукупності можуть бути названі як відносини вільного підприємництва. Тому зв'язок конкуренції і приватної власності опосередкований стосунками вільного підприємництва.

Реалізація власності через конкуренцію – це щось протилежне стосункам приватної власності: власність на засоби виробництва передбачає монополне привласнення, а відповідно монополне володіння, розпорядження і користування результатами виробничої діяльності. Проте суб'єкт відносин власності повинен реалізовувати свою власність через конкурентну боротьбу, підкоряючись певним загальним конкурентним умовам, інститутам, правилам, і в результаті дії механізму конкуренції постійно доводити своє монополне право на здобуття за допомогою власності того або іншого доходу. У цьому і полягає протиріччя монополії власності і конкурентності ринкових відносин. Реалізація власності через конкуренцію, вимагає мобілізації всіх сил власника, породжує на ринку як умови конкуренції, так і умови монополії. Дж.М. Кларк вперше говорив про це, як про нормальне явище. Це протиріччя особливо очевидно виступає на поверхню, коли у власника в процесі реалізації власності виникають відносини з кредиторами, державою, що заставляють підкорятися певним умовам, в яких власність як монополія як би відходить на другий план, а перший займає необхідність підпорядкування і боротьби за кращі умови існування. Результат цієї боротьби залежить від того, що вважатиме за краще власник – опору на власні сили і активні дії з пошуку нових напрямів індивідуального конкурентного розвитку або спроби уникнути конкуренції за допомогою тієї або іншої форми монополії [7].

Одне з рішень цього протиріччя полягає в монополізації умов господарської діяльності, в спробі уникнути боротьби за допомогою державного втручання і здобуття гарантованих привілеїв. З цього приводу К.Маркс писав: «За допомогою універсальної конкуренції вона (велика промисловість) поставила всіх індивідів перед необхідністю максимальної мобілізації всіх наявних ресурсів» [8]. Тому для ослаблення протистояння, особливо на міжнародному рівні, потрібна комплексна державна підтримка, т.я. у будь-який історичний період в конкурентному середовищі завжди є такі суб'єкти які не витримують максимального темпу і вимог конкурентного ринку.

Висновок. Досліджуючи процеси реалізації конкурентних інтересів і їх результати, необхідно співвідносити, в якій мірі внутрішні інтереси учасників конкретних відносин узгоджуються з інтересами суспільства, споживачів, постачальників і так далі і як вони впливають на них. Таким чином, вплив внутрішніх процесів конкуренції на зовнішнє конкурентне середовище також є результатом конкуренції. Тут чітко простежується необхідність комплексного підходу до оцінки результатів реалізації конкурентних інтересів, що передбачає аналіз конкуренції: а) як з точки зору окремого виробника, так і з точки зору

суспільства; б) з врахуванням динамічних характеристик ринку, що розвивається, які роблять неминучими певні втрати і ефективність реалізації конкурентних інтересів. Тому реалізація конкурентних інтересів і конкурентною процесу, повинна враховувати: 1) втрати в ефективності як плату суспільства і конкретних учасників конкурентного процесу за різноманітність; 2) втрати, пов'язані з тим, що сучасний конкурентний процес побудований на багатьох відносних обмеженнях суверенітету і свободи під впливом реклами, позаекономічних чинників (завзятість, заздрість, система цінностей, що склалася в суспільстві), відсутність необхідної інформації і т.ін.

Джерела та література:

1. Васильев В. А. Социальные интересы: Единство и многообразие / В. А. Васильев // Социально-политический журнал. – 1995. – № 3. – С. 34.
2. Корогодина И. Т. Личный интерес в системе элементов качества и эффективности человеческого капитала / И. Т. Корогодина // Ученые записки Тамбовского регионального отделения Вольного экономического общества России. – 2003. – Т. 5, вып. 1. – С. 230.
3. Маркс К. Фейербах. Противоположность материалистического и идеалистического воззрений / К. Маркс, Ф. Энгельс // Избранные произведения : в 3-х т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Политиздат, 1979. – Т. 1. – С. 57.
4. Маркс К. Фейербах. Противоположность материалистического и идеалистического воззрений / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М., 1966. – С. 54.
5. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия : Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер; [пер. с англ.]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
6. Тодаро М. П. Экономическое развитие / М. П. Тодаро. – М. : Экон. фак. МГУ; ЮНИТИ, 1997. – С. 671.
7. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : моногр. : у 2-х т. / за заг. ред.: Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2006. – Т. 1. – 752 с.
8. Хаустов Ю. И. Собственность и экономические интересы / Ю. И. Хаустов, П. А. Канапухин, С. П. Климова, В. П. Просяников. – Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 2000. – С. 70-114.
9. Markofw N. Principles of Economics / N. Mankiw. – N. Y. : Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers. 1998. – P. 364-370.

Федоров И.А.

УДК 336.71/722.11

ВЛИЯНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФОНДА ГАРАНТИРОВАНИЯ ВКЛАДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ НА РАЗВИТИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Постановка проблемы. Анализ развития банковской системы Украины за годы независимости говорит о том, что несмотря на значительный рост количества коммерческих банков, размеров их собственных капиталов и уровня их ликвидности, - уровень доверия вкладчиков, как физических так и юридических лиц, по прежнему остается недопустимо низким. Особенно негативно на уровень доверия вкладчиков как физических так и юридических лиц к коммерческим банкам повлиял мировой финансовый кризис и в не меньшей степени неумелые действия прежнего и нынешнего руководства Национального банка Украины.

Совершенно очевидно, что от уровня доверия населения к банковской системе страны, которое выражается в первую очередь в желании размещать временно свободные денежные ресурсы в коммерческих банках в виде вкладов и депозитов, зависит размер банковских ресурсов и, следовательно, масштабы деятельности коммерческих банков, их экономическая самостоятельность и стабильность.

Именно поэтому проблеме защиты депозитов уделяется существенное внимание практически во всех странах. В любой развитой стране существует механизм защиты депозитных ресурсов. Чаще всего таким механизмом служит фонд по гарантированию вкладов. Он может быть государственным или негосударственным. Однако в любом случае, от эффективности его деятельности зависит стабильность банковской системы, ее способность выхода из кризисных ситуаций, а также уверенность населения в том, что их вклады находятся в безопасности.

Степень изученности. Проблема защиты вкладов физических лиц уже давно и подробно изучается специалистами [1,2,3], но вопрос влияния деятельности ФГВФЛ на уровень развития банковской системы Украины в частности недостаточно освещен.

Целью данной статьи является изучение зависимости уровня развития коммерческих банков от деятельности ФГВФЛ.

Основная часть. Депозитные ресурсы по своей сущности являются нестабильными, поскольку зависят от принимаемых вкладчиками решений и при малейшей панике и угрозе снижения банком своей ликвидности, могут быть изъяты физическими лицами, что, как правило, еще сильнее усугубляет ситуацию.

Именно поэтому проблеме защиты депозитов уделяется существенное внимание практически во всех странах. В любой развитой стране существует механизм защиты депозитных ресурсов. Чаще всего таким механизмом служит фонд по гарантированию вкладов. Он может быть государственным или негосударственным. Однако в любом случае, от эффективности его деятельности зависит стабильность банковской системы, ее способность выхода из кризисных ситуаций, а также уверенность населения в том, что их вклады находятся в безопасности.